

USTAVNA GARANCIJA PRAVA NASLEĐA

U v o d

Uprkos neslaganju o značaju, karakteru i sadržini prava čovjeka i građanina proglašenih ustavom, dominantno je gledište, da se ustavno proglašenje tih prava sastoji u njihovom **garantovanju, zajemčavanju¹⁾**. Zbog toga, teorija javnog odnosno ustavnog prava izučava koja prava i na koji način, odnosno u kojim granicama treba priznati, odnosno garantovati u određenoj društvenoj zajednici. Po red ovog teleološkog značaja, koji ima šire društvene implikacije, posebno s obzirom na karakter odnosa u društvenoj zajednici, u nauci se ističe, da ustavom garantovana prava postaju **subjektivna javna prava**, a za slučaj garancije privatne svojine i prava nasleđa i slično da se radi o **imovinskim subjektivnim javnim pravima.²⁾**

Savremeni ustavi u celini, a posebno naši, transformišu se kao pravni akti najvišeg ranga u akte koji imaju za cilj ne samo da garantuju i usmeravaju, već i da sadrže osnovne postavke društva o pravnim odnosima odnosno pravima koje garantuju.³⁾ Sledstveno tome, član 194. Ustava SFRJ, koji reguliše ustanovu nasleđivanja ima četiri stava, a bilo je predloga, u ustavnoj diskusiji, da se ustavom normira i institucija jedinog naslednika na poljoprivrednom gazdinstvu, kao i nasleđivanje obradivog poljoprivrednog zemljišta samo od strane zemljoradnika. Ova ustavna ekspanzija nije, i ne može biti, praćena i odgovarajućom pažnjom nauke ustavnog prava. Garancija naslednog prava nije mnogo atraktivna za ovu nauku. Ona je za nju jedno od perifernih pitanja. Naprotiv, za nauku naslednog prava, ustavne odredbe čine temeljne postavke te nauke, jer se njime određuju okviri za primenu same ustanove nasleđivanja u celini.

Međutim, daleko smo od toga da smatramo da se ustav osvrće na nasleđivanje samo u citiranom članu 194. On samo neposredno garantuje pravo nasleđa i određuje njegove granice. Posredno, usta-

¹⁾ André Hauriou: *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Editions Montchrestien, Paris, 1968. p. 174. i sl. razlikuju proglašenje od garantovanja prava. Dr Jovan Đordjević: *Ustavno pravo*, Savrem. administracija, Beograd, 1970. str. 228 i sl. Dr J. Stefanović: *Ustavno pravo FNRJ i komparativno*, Zagreb, 1950. s. 480.

²⁾ Leibholz Rinck: *Grundgesetz*, 2. Auflage, Köln-Marienburg, 1966. str. 184—185. na osnovu prakse Saveznog ustavnog suda.

³⁾ Primera radi navedimo da naši novi ustavi regulišu odnose u organizacijama udruženog rada detaljno kao zakon (čl. 10—50 Ustava SFRJ i odgovarajuće odredbe ustava republika i pokrajina).

novu nasleđivanja regulišu brojne ustawne odredbe. Naročito i posebno one koje se tiču garantija prava svojine, ali i mnoge druge odredbe. Značaj ustavnih odredbi možda bi najbolje istakli ako kažemo da često i iste ustawne odredbe o garantiji prava nasleđa kriju vrlo nejednako pravo nasleđivanja. Primera radi pomenimo da između garantije prava nasleđa u našem ustavu iz 1946. godine i takve garantije u mnogim kapitalističkim zemljama nema (a danas je to slučaj sa ustawom NR Albanije) a mi znamo da takvih razlika ipak ima i to vrlo značajnih. Garancija prava nasleđa ne može se shvatiti kao nešto izolovano i samo za sebe, ili eventualno, kao nešto što je povezano samo sa garantijom prava svojine. I pravo svojine i garantija prava nasleđa зависи su od položaja čoveka u društvu, a u tom pravcu poseban značaj imaju Osnovna načela ustava, kao i sve odredbe o drurštveno-ekonomskom uređenju.

I. PREGLED NASTANKA USTAVNE GARANCIJE PRAVA NALSEĐA

1. Zakonska garancija prava nasleđa

Pravo nasleđa, budući tesno povezano sa pravom svojine, predmet je garancije klasnog društva od samog svog nastanka. Taj opšti zaključak i formalno je potvrđen u najstarijim pisanim zakonnicima, kao što je Hamurabijev, Zakonik XII tablica, rimske i Justinijanovo zakonodavstvo i dr. Pravo nasleđa je u njima „prirodni“ produžetak prava privatne svojine. Garancija naslednog prava i ovde, kao i kasnije u ustavu, daje članovima porodice kapitalista, kako kaže Marks, onu istu vlast koju je imao njihov predak, tj. vlast da oduzimaju višak vrednosti od radničke klase i da ga prisvajaju za sebe.

2. Posredno ustawno garantovanje prava nasleđa

Drugu fazu u garantovanju naslednjog prava čini posredno garantovanje naslednjog prava, preko ustawnog garantovanja prava privatne svojine.

Ako podemo od toga, da su pisani ustavi rezultat borbe buržoaske klase, u savezu sa seljaštvom, nakon obaranja feudalnog društva i u cilju ovekovećenja novog „društva slobode“, onda o prvim pisanim ustavima možemo govoriti tek od sredine 17. veka pa naovo.⁴⁾ U to vreme i za ovaj predmet značajna je teorija škole prirodnog prava, kao ideološki izraz buržoazije. Čovek se rađa s izvesnim pravima. To su njegova prirodna prava, koja on nije dobio od nekoga, već mu pripadaju od rođenja, zato što je on čovek. Ta prava se sastoje u slobodnom vršenju fizičke, intelektualne i moralne aktivnosti, što je samo maska za slobodnu privrednu aktivnost buržoazije. Dok se je to isticalo u engleskoj revoluciji, pa i revoluciji severno-američkih kolonija

⁴⁾ Obično se uzima Kromvelov „Instrument vladanja“ iz 1653. god.

nija⁵⁾), dotle je buržoazija u Francuskoj, gde je rušenje feudalizma bilo beskompromisno, u prvi plan istakla svoje klasne ciljeve. I ovde je bila baćena parola prihvatljiva i za seljaštvo: „Sloboda, jednakost, bratstvo”, ali je buržoazija umesto ostvarenja te parole, već u svojoj čuvenoj Deklaraciji prava čoveka i građanina iz 1789. godine istakla da je pravo privatne svojine „**sveto i neprikosnoveno pravo**”, tj. **osnovno prirodno pravo koje je razum priznao čoveku kao takvom**. Francuski ustav iz 1791. godine ide dalje utoliko što proglašava i pravo slobodne konkurenциje s tim da neloyalna utakmica mora biti suzbijana. Još u toku revolucije polazi se od prava privatne svojine kao prirodnog prava. Ova prava mogu biti ograničena samo zakonom od narodnih predstavnika, a narodne predstavnike, zbog cenzusa kod prava glasa, činili su samo imućni. Ustav Francuske iz 1793. godine u art. 2. Deklaracije kaže: „Ova prava itd. (prirodna i nezaštariva) jesu: jednakost, sloboda, bezbednost, svojina „a po čl. 16.” pravo svojine je pravo koje pripada svakom građaninu da po svojoj volji uživa i raspolaže svojim dobrima, svojim prihodima, plodom svoga rada i svoje umešnosti”. Dakle, ustav to pravo garantuje svakom građaninu, ali ta garancija nema nikakvog značaja za većinu društva, jer nema nikakvu ili samo najnužnije stvari. Zbog toga, prazno zvući i odredba art. 6. da je sloboda pravo koje pripada svakome čoveku da čini sve što ne nosi štetu pravima drugoga.⁶⁾ Francuski ustav iz 1946. godine u uvodu „ponovo svečano potvrđuje prava i slobode čoveka i građanina utvrđene Deklaracijom prava iz 1789. i osnovna načela priznata zakonima Republike” a to čini i francuski ustav od 4. 10. 1958. godine. Dakle, garantuje se samo pravo privatne svojine. Nasledno pravo se posebno ne garantuje. Za to nema potrebe. Garantovanje prava privatne svojine inkorporira i ovaku garanciju, tj. garanciju naslednog prava. Zbog toga govorimo o posrednom garantovanju naslednog prava.

Garantovanje prava privatne svojine u Nemačkoj bilo je podignuto na rang ustavne garantije. „Das Eugentum ist unverletzlich” — je stav § 164. Nacrta ustava od 28. 3. 1849. i art. 9. pruskog ustava od 31. 1. 1850. što je bilo nemačka verzija francuske deklaracije prava.

U švajcarskim saveznim ustavima iz 1848. i 1874. godine nije prihvaćena izjava o garantovanju svojine, jer je zauzet stav da su kantoni nadležni da uređuju građansko pravo, pa i pravo privatne svojine, ali se u art. 23. stav 2. ono posredno garantuje jer za savezne potrebe može biti oduzeto pravo svojine samo uz puno obeštećenje. Garanciju u ovom smislu pružaju svi ustavi kantona, izuzev ustav Tesin-a.

Ovu ne taksativnu, već egzemplarnu, listu ustava koji posredno garantuju nasledno pravo završimo sa propisom čl. 16. Ustava za Kraljevinu Srbiju od 2. 6. 1903. „Svojina je nepovrediva, ma kakve prirode ona bila. Niko ne može biti prinuđen da svoje dobro ustupi na državne ili druge javne potrebe, niti se pravo privatne svojine može radi toga ograničiti, osim gde zakon to dopušta i uz naknadu po zakonu”.

⁵⁾ Njihove deklaracije ne garantuju pravo svojine već pravo na sreću, na slobodu i na zaštitu od tiranije, u stvari, posredno i pravo privatne svojine.

⁶⁾ Praktična primena prava čoveka na slobodu jeste pravo čoveka na privatnu svojinu kaže Marks: O jevrejskom pitanju, Arhiv, 1952. godine. str. 146.

Dakle, i naša domaća buržoazija nije mogla imati drukčiju „dušu i milost” osim strogo klasnih interesa, koje i ovaj, kao i svi buržoaski usłavi manje ili više verno izražava.

Posebna garancija prava nasleđa nije bila potrebna, odnosno nije sejavljala praktična potreba za tim. Teorija i zakonodavstvo stajali su pod uticajem škole prirodnog prava. Po učenju Grotius-a, koje su prihvatili njegovi sledbenici, pravo nasleđivanja je izvedeno iz prava privatne svojine. Tačnije, iz prava raspolažanja privatnom svojином pravnim poslovima inter vivos proizilazi i pravo raspolažanja mortis causa. Ako neko može raspolažati za života svojim dobrima, može to i za slučaj smrti. Time se objašnjava testamentalno nasleđivanje. Zakkonsko, pak, nasleđivanje nije ništa drugo da prećutno testamentalno nasleđivanje.

Tzv. istorijska škola, koja je u prvoj polovini 19. veka ustala protiv stanovišta o nepromjenjenim prirodnim pravima, nije niukoliko menjala ovaj osnovni stav. Ona je dokazivala da se ne menja samo pozitivno zakonodavstvo, već i prirodno pravo, i to prema vremenu, sredini i drugim okolnostima. Ali, da pravo privatne svojine inkorporira pravo nasleđa, ostao je aksiom i za ovu školu, kao što je i danas za apologete buržoaskog društva.⁷⁾

3. Izričito garantovanje naslednog prava

Neposredno ili izričito garantovanje, a time i regulisanje prava nasleđa, što ujedno znači i pojavu jednog samostalnog pravnog fenomena, prouzrokovano je učenjem marksističko-lenjinističke nauke o društvu i pravu, s jedne, i realizacijom postavki te nauke u praksi SSSR-a, s druge strane.

Kada je reč o marksističkoj nauci, vrlo značajnu ulogu igralo je shvatanje o ustanovi nasleđa, koje se stvaralo i izgrađivalo u međunarodnom radnčkom pokretu. To je prirodno ostavilo traga i na njegovu realizaciju u SSSR-u.

Privatna svojina, kao izvor mnogih ljudskih zala, bila je predmet kritike mnogo pre nastanka marksističke nauke. Setimo se samo Žaka Rusoa i drugih francuskih mislilaca pred revoluciju. U toku francuske revolucije, pored privatne svojine, i ustanova nasleđa postaje predmet samostalnih kritika. Poznati su istupi narodnog tribuna Babefa, vođe zavere jednakih, koji je, u svom Manifestu jednakih i u ustupima, ustanovu nasleđa nazivao javnim zlom (mal public)⁸⁾. Ništa gore u ovoj ustanovi nije video ni Saint-Simon i Luj Blanc, zatim Owen i njihovi sledbenici-socijal utopisti. Verujući u buržoasku krilaticu „Sloboda, jednakost, bratstvo”, ovi ljudi su došli do zaključka da je ustanova nasleđivanja izvor svih nejednakosti. Jer, da bi svi ljudi startovali u život sa jednakim šansama, a ne jedni kao bogati a drugi golim šakama, treba jednostavno ukinuti ustanovu nasleđa i time ljudi izjednačiti.

⁷⁾ Savinji, Puchta, Beseler i Girke su najizraziti predstavnici ove škole, od kojih su naročito prvi i poslednji vršili veliki uticaj.

⁸⁾ Učenje Graha Babefa-babuvizam ili ograničeni komunizam jednakosti, jer za njegovo ostvarenje traži samo jednakost odn. zajednicu dobara kao nužan rezultat „jednakosti”.

U „Komunističkom manifestu”, u odeljku II. „Proleteri i komunisti”, na kraju, Marks i Engels, kao pisci manifesta, po nalogu Saveza komunista, predviđaju put za ostvarenje programa u manifestu tj. „podizanje proletarijata u vladajuću klasu, izvojevanje demokratije” kažu da „ispovjetka se to može dogoditi samo pomoću despotskog posizanja u pravo svojine i u buržoaske odnose proizvodnje” i putem mera koje će biti različite u pojedinim zemljama. Međutim, za „najnaprednije zemlje mogu sledeće mere imati prilično opštu primenu” i, među drugim, sledi pod tačkom 3. „**ukidanje prava nasleđa**”.

Ova odredba u manifestu može se tumačiti dvojako. Jedno bi bilo prosto gramatičko i, isključivo takvo, tumačenje. Obzirom da je rečeno vrlo jasno samo po sebi. Drugo je tumačenje sistematsko, suštinsko, materijalno. Čini nam se, da je ovo drugo prihvatljivo. Naime, pod ukidanjem prava nasleđa Marks i Engels imaju u vidu **ukidanje prava nasleđa nad sredstvima za proizvodnju**, jer je po njima odlučujuće za društvene odnose odnos prema sredstvima za proizvodnju, pa odatle kao tobožnje zanemarivanje individualne svojine, odnosno svojine na predmetima upotrebe, bilo lične ili porodične. Za potvrdu takvog stava ne treba ići dalje od samog manifesta.

Govoreći o smenjivanju raznih oblika svojine, oni kažu da „ono što čini odliku komunizma **nije ukidanje svojine uopšte, već ukidanje buržoaske svojine**”. „Nama komunistima se prebacivalo da hoćemo da ukinemo lično stecenu, radom dobijenu svojinu; **svojinu koja predstavlja osnovu svake lične slobode, delatnosti i samostalnosti**”. Još direktnije oni to izražavaju u pogledu dohotka najamnog radnika i kažu da „ovo lično prisvajanje proizvoda rada za ponovnu proizvodnju neposrednog života mi nikako nećemo da ukinemo, jer to prisvajanje ne ostavlja nikakav čist prihod koji bi mogao dati vlast nad tuđim radom”. Argumentum a contrario, takvu vlast daje kapitalistička privatna svojina, pa samo nju treba ukinuti. I najzad, „**komunizam ne oduzima nikome moć da prisvaja sebi društvene proizvode, on samo oduzima moć da se tim prisvajanjem podjarmi sebi tuđi rad**”.)

Ima gledišta da je ukidanje prava nasleđa uneto u program jer da je „Internacionala morala imati program dovoljno širok da bi mogao biti prihvatljiv za engleske tredjunione, za franuuske, belgijske, talijanske i španske pristalice Prudona i za lasalovce u Nemačkoj”.¹⁰⁾ Ovo stoga što Marks i Engels istina kao supotpisnici, potpisuju „Zahteve komunističke partije u Nemačkoj”, koji je sastavljen odmah nakon manifesta u 1848. godini, i u kojem se pod tač. 14. navodi ograničenje naslednjog prava” kao program partije u Nemačkoj.¹¹⁾

Pitanje prava nasleđa je bilo predmet raspravljanja na više sednica Internacionale. Na kongresu u Bazelu 1869. g. Marks je izneo svoj poznati stav ali sada vrlo precizno formulisan: „Kao i celokupno građansko pravo uopšte, istakao je on, zakoni o nasleđu nisu uzrok,

¹⁰⁾ Ovo su samo neka mesta iz Komunističkog manifesta, koje sam podvukao. Uopšte, manifest na mnogo mesta potvrđuje ličnu ili individualnu svojinu radnika, pa se nabranje citata može nastaviti i brojnim drugim mestima.

¹¹⁾ F. Engels, predgovor engleskom izdanju manifesta, London, 1888. godine.

¹¹⁾ F. Engels: Prilog istoriji Saveza komunista, Karl Marks-F. Engels: Izabrana dela, Tom II., Kultura, Beograd, 1950. str. 337.

već posledica, pravnički zaključak iz postojeće organizacije društva, koja se zasniva na privatnom vlasništvu sredstava za proizvodnju... Priznati da je ukidanje prava nasleđa polazna tačka socijalne revolucije, značilo bi samo odvući radničku klasu s pozicije s koje u stvari treba da pređe u napad na savremeno društvo... To bi bilo pogrešno teorijski i reakcionarno u praksi".¹²⁾

Lenjin je u više navrata branio, ali i dalje razvijao, Marksovo učenje o ustanova nasleđe ističući da su „privatna svojina i nasledstvo kategorije društvenih sistema u kojima su se formirale odelite, sitne porodice (monogame) i u kojima se već počela razvijati razmena”.¹³⁾ U istom napisu pod naslovom „Šta su” prijatelji naroda” i kako se oni bore protiv socijal-demokrata?“ Lenjin veoma jasno razlikuje društvenu i individualnu svojinu, s jedne, i buržoasku ili ekspropriatorsku svojinu, s druge strane, i kaže: „Ukidanje individualne svojine, koje se vršilo na pokazani način od XVI veka, jeste prva negacija. Za njom će doći druga, koja se karakteriše kao negacija negacije, i prema tome kao ponovno uspostavljanje „individualne svojine”, ali u jednom višem obliku, koji se bazira na zajedničkoj svojini zemlje i oruđu za rad“. Ali, dok je ovde individualna svojina pod navodima, jer se misli na ostvarenje dohodka radnika iz sredstava za proizvodnju, pa je upotreba navodnika ispravna, dotle jedan drugi citat daje tačno smisao upotrebe izraza individualna svojina: „Eksproprijacijom ekspropriatora stvoreno stanje karakteriše se, dakle, kao **ponovno uspostavljanje individualne svojine**, ali „na bazi“ društvene svojine na zemlju i na samim proizvedena sredstva za proizvodnju. Za svakog ko razume nemački, ovo znači da društvena svojina obuhvata zemlju i ostala sredstva za proizvodnju, a individualna svojina proizvode, dakle predmete potrošnje”.^{13a)} Pa ipak, na Lenjinov predlog Sveruski centralni izvršni komitet Kongresa radničkih, vojničkih i seljačkih deputata doneo je 27/14 aprila 1918. godine dekret: „O ukidanju nasleđivanja“. Po tom dekretu, posle smrti vlasnika, sva zaostavština, bilo da se sastoji od pokretnosti ili nepokretnosti, prelazila je u državnu svojinu. Od ovoga postoje dva ograničenja:

a) radi obezbeđenja radno nesposobnih trudbenika srodnika umrlog, propisano je, da će, dok ne bude uređeno opšte socijalno obezbeđenje svih onih koji su u nuždi (tj. koji nemaju minimum za život).¹⁴⁾), radno nesposobni srodnici u pravoj ushodnoj ili nishodnoj liniji (dakle, svi potomci i svi preci), braća i sestre umrloga i njegov bračni drug, dobijati izdržavanje iz njegove zaostavštine, i

b) radi **obezbeđenja radne svojine**, bilo je propisano, da će imovina umrlog lica, ako njena vrednost ne prelazi 10.000 zlatnih rubalja a sastoji se posebno od kuće, domaćeg nameštaja i sredstava pro-

¹²⁾ Prva internacionala-Materijal za proučavanje, Rad-Beograd, 1950. godine, str. 34-35.

¹³⁾ V. I. Lenjin: Izabrana dela, Tom I knjiga prva, Biblioteka marksizma-lenjinizma, Kultura, 1950. Beograd, str. 99-100.

^{13a)} V. I. Lenjin, Izabrana dela, Tom I. knj. prva, str. 100—115.

¹⁴⁾ Ova formulacija pkoazuje duboku humanost proleterske revolucije, koja je svoju kuprotrost nalazila, između ostalog i u nedovoljno privredno razvijenom društvu

izvodnje ručne izrade u gradu i na selu, pripasti pod neposrednu upravu i na raspolaganje bračnog druga i gore spomenutih srodnika.

Ovaj dekret, u stvari, nije ukinuo nasleđivanje. On je ukinuo samo kapitalistički način nasleđivanja, tj. nasleđivanje sredstva za proizvodnju, ali tako da država postaje jedini naslednik tih sredstava. To je svojevrsni oblik eksproprijacije eksproprijatora. Jer, predmeti domaćinstva i kuća za stanovanje pripadaju bračnom drugu, potomcima ili precima i braći i sestrama ostavioca. Na taj način, **nasleđivanje individualne lične ili radne svojine nije tim dekretom ukinuto**.

Ustav Ruske socijalističke federativne republike, donet na V Sveruskom kongresu sovjeta na zasedanju od 10. 7. 1918. godine, ne pominje nasleđivanje, ali pominje nacionalizaciju zemlje i stavljanje fabrika, banaka i sl. pod neposrednu upravu radnika i sovjeta. U stvari, ustav je i u dekretima, ili, drugim rečima, dekreti pa i ovaj o ukidanju nasleđa, smatraju se sastavnim delom ustava. Tako, može se sa puno osnova reći, da je **prvi ustav proleterske države u SSSR-u garantovao nasleđivanje kuće za stanovanje i predmete domaćinstva. Time je pravo nasleđivanja odvojeno od prava privatne svojine i postalo samostalna ustavna kategorija**. I svi ostali ustavi socijalističkih zemalja, kao što ćemo kasnije videti, garantuju nasleđivanje lične (individualne, radne) svojine.

Oktobarska revolucija i prvi sovjetski ustav iz 1918. god. doveli su do snažnog pokreta u svetu. Radnička klasa, prvenstveno u Evropi, ustala je protiv kapitalističke vladavine. Taj pokret je bio posebno jak u pobedenoj Nemačkoj. U Bavarskoj je došlo do formiranja vlasti sovjeta. Buržoazija je ugušila revoluciju, kao i u nekim drugim zemljama, ali je bila nemoćna da vlada na stari način. Bila je primuđena da čini ustupke radničkoj klasi. Izraz tih novih stremljenja buržoazije bio je **nemački Vajmarski ustav iz 1918. godine**. Po njemu, privatna svojina je zagarantovana (art. 153/1) a takođe i njeno nasleđivanje (art. 154. stav 1), ali je predviđeno da privatna svojina može biti ograničena u interesu društva. Međutim, dok je ograničenje svojine, bar kao mogućnost, bilo propisano još ranije, novo je ustavni propis o tome da država učestvuje u nasleđivanju tj. ona dobija jedan deo naslednih dobara (art. 154. stav 2). To je temelj **progresivnog poraza na nasleđe**. Dakle, država formalno nije naslednik, ali je aktivni učesnik u deobi zaostavštine.

Kada se radi o garantovanju nasleđivanja u ustavu, onda je za socijalističke zemlje vrlo značajna odredba čl. 10. važećeg ustava SSSR od 5. 12. 1936. godine, koji propisuje da je zakonom zaštićeno pravo ličnog vlasništva građana na prihode i uštede od njihovog rada, na njihovu kuću za stanovanje i na nuzgredno domaćinstvo, na predmete kućanstva i dnevne upotrebe, na predmete za ličnu potrošnju i udobnost, kao i **pravo nasleđa ličnog vlasništva građana**. Garanciju lične svojine i njenog nasleđivanja propisuju i ustavi ostalih socijalističkih zemalja bez izuzetka. Tako čl. 12. ustava Poljske Narodne Republike od 22. 7. 1952. godine, ustav NR Mađarske od 18. 8. 1949. god. (u redakciji od 19. 4. 1972. godine) u čl. 8., ustav NR Kine od 20. 9. 1949. godine u čl. 11 i 12., ustav DDR od 7. 10. 1949. sa dopunama iz 1955. i 1960. godine, a takođe i novi ustav DDR iz 1968. (čl. 11.).

ustav NR Albanije od 14. 3. 1946. godine (čl. 11), ustav NR Bugarske od 16. 5. 1971. godine (čl. 27), ustav NR Rumunije od 21. 8. 1965. (čl. 37), i ustav Čehoslovačke soc. republike od 11. jula 1960. godine (čl. 10 stav 2)

I Vajmirski ustav, poput prvih sovjetskih ustava, vršio je snažan uticaj na ostale kapitalističke zemlje. Ipak, među ovim zemljama ne postoji tako jedinstveni stav u pogledu ustavnog regulisanja ustanove nasleđivanja. Tako, napr. Francuska ustavom garantuje privatnu svojinu, kako je to rečeno, ali ne i nasleđivanje. Međutim, to ne znači da pravo nasleđa ovde ne uživa ustavnu zaštitu. Neposredno pod uticajem Vajmarskog ustava doneti su austrijski ustav iz 1920. godine, jugoslovenski ustav iz 1921. godine¹⁵⁾, poljski ustav iz 1923. godine, španski iz 1931. godine, a novelirani su u smislu njegovih postavki ustav danski, holandski, belgijski, švedski i norveški. Od novijih kapitalističkih pomenimo samo dva.

Ustav Republike Italije od 22. 12. 1947. godine u glavi III. koja uređuje „Ekonomске odnose“ kaže, da je **svojina javna ili privatna**. Ekonomski dobra pripadaju državi, javnim telima ili privatnim ličnostima. Privatna svojina se priznaje i zajemčuje zakonom, koji određuje način njenog sticanja, uživanja i granice u cilju da se obezbedi njen društvena funkcija i da ona **postane svima pristupačna**. Najzad, propisuje se da zakon utvrđuje propise i granice zakonskog i testamentalnog nasleđivanja i **prava države na nasleđe (čl. 42)**. Permanentni štrajkovi u ovoj zemlji pokazuju koliko je privatna svojina postala „svima pristupačna“ a pravo države na nasleđe nije ništa drugo, do vajmarska tekovina u vidu poreza na nasleđe.

Ustav Savezne Republike Nemačke (Grundgesetz) od 23. 5. 1949. godine zajemčuje svojini i nasledno pravo, s tim da su sadržina i granice zakonom određene (§ 14. stav 1). Svojina obavezuje. Njena upotreba treba istovremeno dobrobiti zajednice da služi (§ 14. stav 2). Dakle, tipične postavke i panavljanje odredbi Vajmarskog ustava.

II. SADRŽINA I GRANICE GARANCIJE NASLEDNOG PRAVA

1. U kapitalističkim zemljama

U kapitalističkim zemljama predmet nasleđivanja je privatna svojina. Dakle, sredstva za proizvodnju u neograničenom kvalitetu i kvantitetu. Nacionalizacija jedne privredne grane je prva granica privatne svojine, pa i naslednog prava. Da se ova granica ne stavlja lako pokazuju sukobi političkih stranaka oko nje, pa i slučajevi denacionalizacije u pojedinim zapadnim zemljama.

¹⁵⁾ Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. 6. 1921. god. u čl. 37. zajemčava svojini. Iz svojine proističu i obaveze. Njena upotreba ne sme biti na štetu celine. Sadržina, obim i ograničenja privatne svojine određuje se zakonom. Član 39. Zakonom o porezu na nasleđe ima se obezrediti državi učešće u nasleđstvu, vodeći pri tome računa o stepenu srodstva između naslednika i umrlog, i vrednosti nasleđa.

Dok je nacionalizacija, donekle, posredna i manje-više prihvaćena granica svojini i nasleđu, mnogo značajnija granica postavljena je **porezom na nasleđe**. Ovaj porez je svuda uveden. On je progresivan, tj. zavisan od vrednosti imovine koja se nasleđuje i od naslednog reda pojavljenih naslednika. Primera radi navedimo da u Saveznoj republici Nemačkoj (BRD) i u Francuskoj ovaj porez može da iznosi 60% vrednosti zaostavštine. U takvim slučajevima, nasledno pravo postoji ali više nego prepovoljeno po svojoj imovinskoj vrednosti. Tendenциja je da ta stopa raste, dok ne bude ukinuta u poredku socijalizacije svih sredstava za proizvodnju.

Razumljivo, buržoaska nauka opravdava privatnu svojinu, pa i adekvatno nasleđno pravo. To je redovno slučaj sa pozivom na slobodu i dostojanstvo čoveka¹⁶⁾, ali istovremeno i sa tvrđenjem, da je privatna svojina elementarno ustavno pravo¹⁷⁾, što nesumnjivo pokazuju da građani u toj „pravnoj državi“ imaju vrlo nejednakata elemen-tarna prava.

2. U socijalističkim zemljama

Dok za kapitalističko društvo važi nasleđivanje kapitalističke privatne svojine, kao neka vrsta generalna klauzula, za socijalističko društvo takvog uopštavanja nema. Čak se ne može reći da je predmet nasleđivanja lična svojina. Bar ne sa stanovišta ustava, ma da ne i praktično. Jer, ustavi nekih socijalističkih zemalja, kao što je Albanija, govore o privatnoj svojini građana, pa i o nasleđivanju te svojine, dok većina govori o ličnoj svojini, ali je sadržina te svojine vrlo različita. Zbog toga, vrlo je teško izvršiti neko grupisanje. Pogotovo što za grupisanje kao osnov mogu da posluže dva kriterijuma. Prvo, formalni kriterijum tj. s obzirom na svojinu čije nasleđivanje garantuje ustav. Drugo, materijalni kriterijum, tj. bez obzira na termin upotrebljen u ustavu, na sadržaj prava koja mogu biti nasleđivana. S obzirom na našu temu prihvatićemo prvi kriterijum i mogli bi sve socijalističke zemlje svrstati u sledeće četiri grupe.

U prvu grupu dolazi SSSR, u kome, po ustavu iz 1936. godine, **sve ono što može biti predmet lične svojine jeste predmet nasleđivanja**. Ovde je strogo izvršena podela na državnu i ličnu svojinu građana. To je pravo građana na prihode (imajući ovde ovaj pojam u širokom smislu, tj. u smislu prihoda po bilo kom dozvoljenom osnovu: rad, autorsko, pronalazaštvo i sl.) i uštede od rada, na kuću za stanovanje i na nuzgredno domaćinstvo (okućnica, što podrazumeva određenu površinu obradljivog zemljišta i inventar, kao i određeni broj stoke domaće), na predmete kućanstva i dnevne upotrebe, na predmete za ličnu potrošnju i udobnosti (čl. 10). Ovom tipu pripada i ustav NR Kine od 20. 9. 1949. godine po kome država štiti pravo svojine građana na zakoniti

¹⁶⁾ Dr Heinrich Lange: Lehrbuch des Erbrechts, München und Berlin, 1962. god. str. 18—19.

¹⁷⁾ Grundgeset für die Bundesrepublik Deutschland-Kommentar an die Hand der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts von der Dr. G. Leibholz — Dr. H. J. Rinck. 2. Auflage, Köln-Marienburg, 1966. godine, str. 185.

dohodak, ušteđevinu, kuću za stanovanje i dobra nužna za životno izdržavanje (čl. 11) kao i pravo građana da nasleđuju privatni posed (čl. 12). Međutim i ovde se može pojaviti kao problem da li je dopušteno da neko ko ima kuću za stanovanje nasledi još jednu kuću.

Drugu grupu čine ustavi onih socijalističkih zemalja koji garantuju nasleđivanje bez bližih opredeljenja o nasleđivanju koje svojine se radi. Kako se tu radi o ličnoj svojini i o ostatcima privatne svojine, to ovoj grupi dodajemo i Albaniju koja garantuje nasleđivanje privatne sojine (čl. 9. ustava od 14. 3. 1946. odnosno čl. 11. izmena od 4. 7. 1950. godine), ma da je očito da se ne radi o nasleđivanju u kapitalističkom smislu, jer je čl. 5 ranije, odnosno čl. 7. nove redakcije predviđeno da su sredstva za proizvodnju opštene narodna imovina i da ona uživa posebnu zaštitu države (čl. 9. nove redakcije). Ovde spada ustav NR Mađarske od 18. 8. 1949. godine (u redakciji od 19. 4. 1972. godine) koji u čl. 13. zajemčuje pravo nasleđivanja bez bližih opredeljenja. Ujedno, ovo je jedina odredba mavedenog člana. Garancija prava nasleđivanja odnosi se na nasleđivanje lične svojine, koja se garantuje čl. 11. i privatne svojine sitnih robnih proizvođača, koja se garantuje u čl. 12. Ustava. Dalje, ovde dolazi i ustav Soc. Republike Rumunije od 21. 8. 1965. godine, koji u čl. 37. kaže da se pravo nasleđivanja štiti zakonom. Ovakva formulacija upućuje na to, da se pravo nasleđa odnosi na nasleđivanje lične svojine, koja ima za predmet radni dohodak i uštede, dom za stanovanje, zemljište i inventar okućnice, na kojoj se nalaze, a takođe i predmeti ličnog korišćenja i udobnosti (čl. 36) i sitna sredstva za proizvodnju članova seoskih kooperativa koja čine ličnu svojinu članova kooperativa (čl. 9), kao i zemlju inokosnih seljaka (čl. 11. stav 1) i svojina zanatlija na sopstvene proizvode (čl. 11. stav 2). Ovoj grupi pripada i ustav NR Bugarske od 16. 5. 1971. godine koji u čl. 27. priznaje i garantuje nasleđeno pravo bez bližih opredeljenja. Ovo pravo odnosi se na ličnu svojinu, koju ustav u čl. 21. garantuje i određuje kao „svojinu na imovinu i stvarima za zadovoljenje svojih potreba i potreba svoje porodice“ (stav 1), a u stavu 2. određuje da se kao lična svojina smatra: sitna sredstva za proizvodnju i proizvod kooperativnih domaćinstva i drugih radnika proizvedenih na zemlji ostavljenoj na lično korišćenje, a takođe sitna sredstva proizvodnje, namenjena korišćenju trudbenika za vršenje druge slične delatnosti i njihovi proizvodi. Zakon određuje oblike i količinu sitnih sredstava proizvodnje, koji mogu pripadati pomoćnom (dopunskom) domaćinstvu. Takođe, pravo građenja na državnoj zemlji objekata za životne potrebe (čl. 21. stav 3), kao i uštede stecene radom (čl. 21. stav 4). Po članu 25. građani mogu ličnim radom i radom članova svoje porodice, pod uslovima određenim u zakonu, vršiti poljoprivrednu, zanatlijsku i drugu privrednu delatnost. Zakon određuje kakva sredstva proizvodnje mogu pripadati ovim građanima. Najzad, po čl. 26. građanima se priznaje svojina na intelektualnim proizvodima, kao što su autorsko pravo na proizvodima nauke, literature i umetnosti, pravo pronalazača i racionalizatora. U ovu grupu spada i naš ustav, o čemu ćemo posebno govoriti.

Treću grupu čini ustav NR Poljske od 22. jula 1952. godine. Po čl. 13. ustava garantuje se „**puna zaštita a takođe i pravo nasleđivanja lične svojine građana**”, ma da se sadržaj lične svojine ne određuje, dok se u članu 12. ustava kaže da „**NR Poljska priznaje i štiti, na osnovu važećih zakona individualnu svojinu na zemlji, zgrade i druga sredstva za proizvodnju, koja pripadaju seljacima, zanatlijama i seoskim kućnim zanatlijama, i pravo njihovog nasleđivanja**”. Ovde je povučena jasna razlika između lične i individualne svojine. Prva se odnosi na predmet za ljudsku upotrebu, pa je i njena zaštita **puna i bezuslovna**. Druga se odnosi na privatnu svojinu, kao ostatak starog društva, pa se zato štiti ū granicama zakona, tj. stalno je podložna preispitivanju.

Četvrtu grupu čini ustav Čehoslovačke soc. republike i DDR. Ovde se ustavom predviđa privatna i lična svojina, dok se **garantuje samo nasleđivanje lične svojine**. Tako po ustavu DDR od 6. 4. 1968. godine garantuje se lična svojina, koja služi zadovoljenju materijalnih i kulturnih potreba građana, kao i njeno nasleđivanje (čl. 11. stav 1. i 2). U čl. 14. govori se o korišćenju privatnih privrednih preduzeća i ustanova za sticanje dohotka i na korist društva, dakle, radi se o ostatku privatne svojine, ali se ona ustavom ne garantuje. Takođe, ustavom ČSR od 11. 7. 1960. godine garantuje se lična svojina građana na predmetima upotrebe, na predmetima ličnog korišćenja i domaće upotrebe, na dom za stanovanje za jednu porodicu a takođe i na uštěde od rada (čl. 10. stav 1.), dok se ū st. 2. zajemčuje nasleđivanje lične (neprikosnovene) svojine. Međutim, u okviru socijalističkog sistema privrede dopušta se sitno seosko gospodinstvo zasnovano na ličnom radu, isključujući upotrebu tude radne snage (čl. 9), ali se ustavom nasleđivanje ovog ne garantuje.¹⁸⁾

3. Sadržina i granice prava nasleđa u SFRJ

Ustav SFRJ od 21. 2. 1974. godine („Službeni list SFRJ“ br. 9/74) u čl. 194. propisuje:

„Zajemčeno je pravo nasleđivanja.
Nasleđivanje se uređuje zakonom.

Niko ne može na osnovu nasleđivanja zadržati u svojini nepokretnosti i sredstva rada u obimu većem nego što je to ustavom ili zakonom određeno.

Nasleđivanje imovine lica koje je uživalo socijalnu ili drugu pomoć društvene zajednice može se zakonom ograničiti“¹⁹⁾

Ustav soc. republike i pokrajina sadrže istu odredbu, a ustav SR Srbije u stavu 3. iza reči „ustavom“ ima dodatak „pokrajinskim ustavom“, što je posebnost ove republike (čl. 217).

Ustav, kao što vidimo, zajemčuje pravo nasleđivanja bez bližeg opredeljenja o tome koja su svojinska odnosno imovinska prava

¹⁸⁾ Podaci o ustavima socij. zemalja Evrope citirani su prema Konstituciji zarubežnij socijalističeskih gosudarstv Evropi, Izdatelstvo „Progres“ Moskva, 1973. godine.

¹⁹⁾ Stav 2. i 4. su novi u odnosu na ustav SFRJ iz 1963. godine.

predmet nasleđivanja odnosno predmet ove ustanove garantije. Nasleđivanje, kao što je poznato, je imovinskopravna kategorija, pa garantovanje nasleđivanja bez određivanja objekata nasleđivanja odnosno garancije nema nikakvog smisla. Otuda, osnovno pitanje je koja su svojinska odnosno imovinska prava objekt nasleđivanja. Ostala, ne malo značajna, pitanja rešiće već zakon koji ustav najavljuje.

Na postavljeno pitanje mogao bi se, kao načelan, dati odgovor da **ustav garantuje nasleđivanje onih svojinskih odnosno imovinskih prava koja priznaje**. Ovakav zaključak zasniva se na dve premise. Prva polazi od opštег načela da se nasleđuju samo imovinska prava koja pripadaju fizičkim licima, pojedincima odnosno građanima, budući da samo oni umiru i da se nasleđuju. Pod raznim nazivima, kao što su radnik u udruženom radu, radni čovek, građanin ili građani, ustav im priznaje niz imovinskih prava. Druga polazi od toga, kao i od činjenice da pomenuta garancija ne sadrži nikakve izuzetke.

Prednja garancija prava nasleđa bila bi potpuno dovoljna kada bi garancija nasleđivanja u odnosu na sva prava bila istog sadržaja i imala iste granice. Pošto to nije slučaj, pokušaćemo da izvršimo klasifikaciju s obzirom na ovu činjenicu. Pri tom moramo istaći da bar za sada u početku, ovaj posao nije nimalo lak, i to iz više razloga. Prvo, u našem ustavu primenjen je specifični metod u sistematizaciji ustanove materije. Naime, polazeći od postavke da je osnovni položaj čoveka u društvu zavisan od njegovog položaja u proizvodnji, odnosno u udruženom radu, kao odlučujućem, to je ustav posebnu pažnju posvetio tom položaju čoveka. Najveći broj postavki Osnovnih načela i dela drugog, a posebno u glavi o društveno-ekonomskom uređenju, posvećen je tom položaju. U tom smislu čoveku je priznat niz prava i ovlašćenja, a naročito u odredbama čl. 10—50. (položaj čoveka u udruženom radu i društvena svojina). Tome treba dodati posebno normiranje „društveno-ekonomskog položaja i udruživanja zemljoradnika“ (čl. 61—63) i samostalnog ličnog rada sredstvima u svojini građana (čl. 64—68), koje takođe priznaje, ili ostavlja za posebno zakonsko regulisanje, niz pitanja koja se odnose na svojinska odnosno imovinska prava građana. U tač. 9. koja nosi naslov „Svojinsko-pravni odnosi“ (čl. 78—84) ne nabrajaju se sva takva prava, već samo neka od njih, što posebno stvara teškoće. Drugo, to je na ovom domenu nedefinisani stav u pogledu svojinskih prava na sredstva rada i poslovne prostorije, koje mogu biti u svojini građana, što je rezervisano za zakonsku materiju (čl. 64 stav 2), a to se ponavlja na više mesta. Ipak, već na osnovu ustanovnih odredbi mogu se izdvojiti dve kategorije dobara na kojima može postojati pravo svojine građana.

Garancija prava nasleđa ustanovom odnosi se u punoj i pravoj meri na **nasleđivanje lične svojine građana**. Lična svojina „koja služi zadovoljavanju potreba i interesa čoveka“ ima osnov u društvenoj svojini (Osnovna načela, tač. III stav 1) odnosno ona je njena nužna dopuna i proizvod, a ne neka suprotnost, kao što je to privatna svojina. Naš ustav za razliku od drugih ustanova socij. zemalja, ne nabraja šta sve može biti u ličnoj svojini građana. On garantuje dohodak po osnovu rada u svim mogućim oblicima a kao krunu toga „građanima se

zajemčuje pravo svojine na predmete koji služe ličnoj potrošnji²⁰⁾, ili zadovoljavanju njihovih kulturnih i drugih ličnih potreba" (čl. 78 stav 1)²¹⁾. U vezi sa ovakvom ustavnom garancijom učinili bi nekoliko namena o karakteru lične svojine, bez pretenzije da smo time obuhvatili sve njene odlike:

a) Predmet ove svojine jesu dobra koja spadaju u domen lične i porodične potrošnje. U ustavu se govori o ličnoj potrošnji u stavu 1. a o ličnoj i porodičnoj potrebi kada je reč o pravu svojine na stambenim zgradama i stanovima (stav 2. čl. 78) što, svakako, nije ispravno. Može se ostati samo prema ličnoj potrošnji shvaćenoj u smislu neproizvodne potrošnje. Jer, čovek je koliko društveno, toliko i porodično biće, pa njegove lične potrebe moraju obuhvatati i njegove porodične potrebe. Nabranjanje takvih dobara nije potrebno niti preporučljivo, jer se krug tih dobara vremenom menja, odnosno povećava. Generalno govoreći to su dobra za ličnu upotrebu u užem smislu (odeća i obuća i sl.), za spremanje hrane, za odmor, rekreaciju, zabavu i raznovrstanu, duhovni i kulturni život, za održavanje higijene, za podizanje podmlatka i sl. Dakle, to nisu proizvodna sredstva odnosno sredstva za rad u svojini građana o kojima govore odredbe čl. 64—68. Međutim, možda po kakvoći tih sredstava i da ne bude velikih razlika. Tako napr. garantija prava svojine na predmete koji služe zadovoljavanju „drugih“ ličnih potreba građana, sigurno obuhvata posedovanje takvih dobara koji omogućavaju duhovnu proizvodnju i stvaralaštvo. Pored već pomenutih stručnih biblioteka, to znači i posedovanje drugih dobara koji omogućuju stvaralački rad čoveka. Npr. muzičkih instrumenata muzičara, potrebne mašine za rad naučnika i sl. ukoliko se radi o manjim operacijama ličnim istraživanjem i sl.

b) Kad garantuje pravo svojine na dobrima za ličnu i porodičnu potrošnju, ustav ima u vidu kulturni ili socijalni, odnosno individualni stepen egzistencije, a ne tzv. fizički minimum egzistencije. Građanin, zavisno od svojih mogućnosti, može obezbediti sva ona dobra koja u pomenute svrhe služe čoveku i njegovoj porodici bez obzira da li se kod nas proizvode ili ne.

c) Dobra pod a) i b) građani mogu imati u svojinu u **neograđeničenoj količini**, tj. bez ikakvih kvalitativnih ili kvantitativnih ograničenja. To se prepušta mogućnosti i sklonosti pojedinaca. Usled toga, i **nasleđivanje ovih dobara nije ničim ograničeno**, pa se i odredbe stav 3 i 4. koje ograničavaju ili isključuju nasleđivanje, ne odnose na njih. Najzad, ustav ima u vidu kako jednostavne tako i luksuzne stvari. On ne sprečava ličnu svojinu na luksuznim stvarima, a za njih se plaća povećana cena i eventualno drugi društveni doprinos, ali to je sasvim drugo pitanje.

Nesumnjivo je, da stambene zgrade i stanovi služe za zadovoljavanje ličnih i porodičnih potreba građana, pa ustav garantuje njihovo posedovanje, a samim tim i nasleđivanje (čl. 78. stav 2. u vezi sa

²⁰⁾ Za razliku od proizvodne potrošnje. Vidi K. Marks: Kapital, Tom II, knjiga druga, Kultura, Beograd, 1947. str. 327.

²¹⁾ Možda bi ovu svojinu trebalo i terminološki drukčije označiti. Npr. pravo lične svojine građana i sl.

članom 194. st. 1). Međutim, ono što nameće potrebu njihovog posebnog izdvajanja iz kruga dobara lične svojine, jeste da se ova dobra mogu imati u svojinu **u određenom obimu**. Otuda, za njih važi ograničenje predviđeno u čl. 194. stav 3. ma da se u čl. 78. stav 2. ne kaže da je ovo pravo svojine ograničeno).

Kada ustav garantuje ličnu svojinu na dobrima lične i porodične potrošnje, ima se u vidu da je to, pored zadovoljenja zajedničkih društvenih potreba, jedan od ciljeva aktivnosti građana. Razumljivo, da bi se došlo do ovih dobara treba imati novaca. Ustav i ova prava garantuje. Naime, pod tač. 1. „Položaj čoveka u udruženom radu i društvena svojina“ ustav utvrđuje da samo „rad i rezultati rada određuju materijalni i društveni položaj čoveka na osnovu jednakih prava i odgovornosti“ (čl. 11. stav 1) i u više navrata zajemčuje pravo na lični dohodak, i to, kao pravo na ostvareni dohodak „prema rezultatima njegovog rada i njegovom ličnom doprinosu“ (čl. 20) bilo kao pravo na minimalni lični dohodak, „u visini odnosno obimu, koji obezbeđuje njegovu materijalnu i socijalnu sigurnost“ (čl. 22. stav 1), ova prava na osnovu rada imaju i „radni ljudi koji ličnim radom samostalno u vidu zanimanja obavljaju umetničku ili drugu kulturnu, advokatsku ili drugu profesionalnu delatnost“ pošto „imaju u načelu isti društveni ekonomski položaj i u osnovi ista prava i obaveze kao i radnici u organizacijama udruženog rada“ (čl. 31. stav 1). Ovde spada i dohodak ostvaren samostalnim ličnim radom sredstvima u svojini građana (čl. 64—68). Svakako ne i poslednje, u pravo lične svojine spadaju i prava izvedena iz intelektualne aktivnosti čoveka, kao što je autorsko pravo, pravo pronalazača i racionalizatora, ukoliko imaju imovinski efekat.

Predmet nasleđivanja je i pravo svojine, odnosno pravo privatne svojine, priznato ustavom, pod ograničenjima navedenim u stavu 3. i 4. cit. čl. 194. ustava SFRJ. U vezi sa ovim ističemo naročito:

a) Pravo svojine priznato zemljoradnicima na obradivo poljoprivredno zemljište u površini od najviše deset hektara po domaćinstvu, s tim da se zakonom ova granica može povećati u brdsko-planinskim krajevima (čl. 80, stav 1. i 2);

b) Pravo svojine zemljoradnika na „drugo zemljište“ čije grane i uslove određuje zakon (čl. 80. stav 3);

c) Zakonom se uređuju uslovi obavljanja delatnosti samostalnim ličnim radom sredstvima rada u svojini građana i svojinska prava na sredstva rada i posebno poslovne prostorije, koji se koriste za obavljanje delatnosti samostalnim ličnim radom (čl. 64. stav 2). Radi se o vršenju zanatskih i drugih uslužnih ili sličnih delatnosti. Nasleđivanje **sredstava rada je apsolutno**, a prema odredbi čl. 29. Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta „poslovna zgrada i poslovne prostorije u nacionalizovanoj poslovnoj zgradи, koje po svom kapacitetu služe za vršenje dozvoljene poslovne ili druge delatnosti njihovih sopstvenika, ostavljaju im se, na njihov zahtev, u svetu

²²⁾ Čl. 23. stav 2. ustava SFRJ iz 1963. godine je ovo pravo garantovao „u skladu s pravom građana zajemčenim ovim ustavom i sa uslovima koje određuje zakon“.

jini (stav 1), s tim da ih oni ne mogu otuđiti, ali ih mogu naslediti njihovi zakonski naslednici, ako u smislu člana 5. ovog zakona služe njihovo dozvoljenoj delatnosti (stav 3).

Pored ovog „objektivnog” sadržaja garancija sadrži i drugi, „subjektivni”. Ona je, kao i svaka garancija, upućena ljudima, odnosno čoveku. U tom smislu ona znači:

a) Garanciju upućenu svakom građaninu, kao titularu prava svojine, da će njegova dobra nakon njegove smrti biti predmet nasleđivanja. Već sama ta garancija nužno nameće postojanje zakonskog nasleđivanja, tj. nasleđivanja od strane srodnika i bračnog druga, i voljno nasleđivanje, tj. nasleđivanje na osnovu testamenta.

b) Garanciju ili, bolje reći, osnov svakom građaninu da stiče dobra putem nasleđivanja bilo kao zakonski ili testamentilni naslednik. Ona upućuje potomke da se dobro ponašaju prema svojim precima, jer samo tako mogu računati na njihovu zaostavštinu kao zakonski naslednici.

Ovako priznatoj ustavnoj garanciji prava nasleđa, ustav postavlja granicu da „niko ne može na osnovu nasleđivanja zadržati u svojini nepokretonstvi i sredstva rada u obimu većem nego što je ustavom ili zakonom određeno” (čl. 194. stav 3). Ovakav propis, samo nešto drukčijeg sadržaja, poznaju već prvi propisi koji određuju maksimum dobara koja mogu biti u svojini građana, kao što je Zakon o poljoprivrednom zemljišnom fondu društvene svojine i dodeljivanju zemljišta poljoprivrednim organizacijama („Službeni list FNRJ” br. 22/53) i Zakon o prometu zemljišta i zgrada („Službeni list FNRJ” br. 26/54). Nakon toga u Zakonu o nasleđivanju iz 1955. godine bilo je propisano: „Nasleđivanjem se ne može preći zakonom određena veličina poljoprivrednog zemljišta koju pojedinci mogu imati u svojini” (čl. 3). Najzad, Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta („Službeni list FNRJ” br. 52/58) određuje maksimum u pogledu stambenih zgrada i stanova.

Ustav SFRJ iz 1963. godine u čl. 55. stav 1. zajemčuje nasleđivanje, a u stavu 2. određuje da „niko ne može na osnovu nasleđivanja zadržati u svojini nepokretnosti i sredstva rada u većem obimu nego što je ustavom ili zakonom propisano”. Ova odredba, koju sledi, izuzev male stilске izmene, i novi ustav, ali u stavu 3. u odnosu na ranije stanje unosi dve promene, odnosno novosti:

a) Propis je univerzalan i odnosi se na sticanje svih dobara u pogledu kojih je propisan maksimum, dok su raniji propisi bili parcialni;

b) Umesto toga da se nasleđivanjem ne sme preći, novi propis kaže da „niko ne može na osnovu nasleđivanja zadržati u svojini”. Ovo znači, da se nasleđivanjem može steći nepokretnost i sredstva rada u obimu većem nego što je ustavom ili zakonom određeno, ali se stečeno ne može zadržati u svojinu. To ne znači da stečeni višak automatski postaje društvena svojina a čak nasleđena nepokretnost ili sredstva rada ne moraju uopšte postati društvena svojina, jer naslednik kao titular prava dužan je da prijavi višak opštinskom organu nadležnom za imovinskopravne poslove i da se izjasni o tome koju nepokretnost

odnosno sredstva rada zadržava u granicama maksimuma. Ovaj postupak oduzimanja viška još u 1965. godini prebačen je iz ostavinskog u postupak, koji shodno propisima Zakona o prometu zemljišta i zgrada, provodi navedeni opštinski organ. Nakon ustavnih amandmana, odnosno novih ustava, ovaj se postupak provodi po republičkom **Zakonu o prometu nepokretnosti** („Službeni glasnik SR Srbije“ br. 15/74) koji je stupio na snagu 20. 4. 1974. godine. Ne malog značaja za garanciju prava nasleđivanja je činjenica, da samo naslednik, koji je nasledio i više **dobija naknadu za višak koji je postao društvena svojina, dok se drugim sticaocima viška naknada ne isplaćuje**. Naknada se određuje po propisima o eksproprijaciji, a to je, u pravilu, **pravična naknada**. Zbog toga, ovo organičenje prava nasleđa jeste **ograničenje nasleđa in natura a ne i in valoris**, ograničenje koje to u stvari i nije u punom smislu te reči.²³⁾ Jer, ako se sticanje nasleđa sastoji u sticanju imovinske koristi bez protivrednosti, onda naslednik u svakom slučaju to stiče i u slučaju kada nasleđivanjem stiče više nego što je zakonom propisano, pa u tom smislu ograničenja i nema.

III. MOGUĆNOST ISKLJUČENJA NASLEĐIVANJA

1. Izuzetak od ustavne garancije

Kao što smo već naveli, po čl. 194. stav 4. „nasleđivanje imovine lica koje je uživalo socijalnu ili drugu pomoć društvene zajednice **može se zakonom ograničiti**“. Osnovno je ovde odrediti šta znači ograničenje nasleđivanja u smislu ove ustavne odredbe.

Očito je da se ovde ne radi o nekom ograničenju nasleđivanja u kapitalističkom smislu, kao ograničenje učešćem države u zaostavštinu kroz porez na nasleđe. Takođe, to nije ograničenje nasleđivanja kako imamo u prethodnom stavu. Ograničenje u smislu ovog propisa odgovara onom iz člana 19. stav 1. Osnovnog zakona o usvojenju, kad se propisuje, da u slučaju ako usvojilac ima rođene dece da se nasledna prava usvojenika prema usvojiocu „**mogu ograničiti ili sasvim isključiti**“. Po našem mišljenju, više bi odgovaralo ako bi se izareći „**ograničiti**“ dodale reči „ili sasvim isključiti“. Smisao tih novina značio bi isto što i reči „može se zakonom potpuno ili delimično isklučiti“. Zato se u tom stavu radi o izuzetku od ustavne garancije, odnosno o slučaju kada se ona negira, odnosno smatra da ne postoji.

Ovakvo „isključenje“ nasleđivanja je novo u teoriji naslednog prava. Velika je šteta što ustav ne sadrži motive iz kojih bi se videla namera redaktora ustava.

Naravno, zakonom se ima propisati „isključenje nasleđivanja“. To bi moglo biti učinjeno zakonom o nasleđivanju ili zakonom o

²³⁾ Ne bi moglo da se prihvati gledište da naslednik može „primiti“ nepokretnost i druge predmete privatne svojine i u većem obimu, ali da ih ne može „zadržati“, jer da je obavezan da višak otuđi. Dr Jovan Đorđević: Novi ustavni sistem, Savr. administracija, Beograd, 1964. str. 252. i Ustavno pravo, Beograd, 1970. str. 265.

socijalnoj pomoći. Prirodnije bi bilo da se to učini prvim, pošto se radi o materiji nasleđivanja, a u današnjem pravu se nastoji da se što je više moguće provede specijalizacija.

Najzad, propis nije imperativne već fakultativne prirode. On samo otvara takvu mogućnost za socijalističke republike i pokrajine a na njima je da li će to ovlašćenje koristiti. Ali, s druge strane, one mogu isključiti nasleđivanje samo u slučaju propisanom u stavu 4. člana 194. ustava, a ne i u nekim drugim. Ovo, stoga, što je to jedini izuzetak kada se nasleđivanje može isključiti.

2. Razlog isključenja nasleđivanja

Ustav Jugoslavije i ustavi soc. republika su vrlo decidirani u pogledu razloga koji stvaraju mogućnost za isključenje nasleđivanja. To se može učiniti u pogledu nasleđivanja imovine lica koja su uživala socijalnu ili drugu pomoć društvene zajednice. Već sama mogućnost isključenja nasleđivanja ovakvih lica pokazuje da se isključenje zasniva na koncepciji **da imovina umrlog korisnika socijalne pomoći treba da postane društvena svojina, pošto je primao pomoć društvene zajednice i upravo zato što je takvu pomoć primao**, a ne da po osnovu nasleđivanja pripadne nekom zakonskom ili možda testamentalnom nasledniku.

Ustav doduše ne kaže da zaostavština ovakvog lica treba da postane društvena svojina, ali isključenje nasleđivanja nema drugi smisao osim tog. Dalje, ustav ne kaže po kom osnovu pripada društvenoj zajednici, ali se može izvesti da se radi o **nekom nenaslednom** osnovu, tj. o sticanju inter vivos. Sve to treba da dograde zakonom socij. republika i pokrajine. Ti propisi će biti vrlo interesantni, ako uopšte budu korišćeni. Njihovo podizanje na ustavni rang pokazuje da se radi o značajnim aktima, odnosno o aktima koje je poželjno dobiti. Ovo tim više, što te odredbe nisu samo akt saveznog ustava, već i ustava socijal. republika (čl. 217. stav 4. Ustava SR Srbije).

3. Kritika „isključenja” nasleđivanja

Ako smo razlog isključenja nasleđivanja pogodili, kažemo to jer ustav nema motive, onda se njegova vrednost ima ceniti po tom razlogu. Smatramo da nema osnova isključenju nasleđivanja. Mi bismo bili jedna od retkih zemalja koja to čini, jer za to nema nikakvih opravdanih razloga. Zato, treba samo žaliti što je ta odredba uopšte unošena u naš ustav i poželeti da je što pre nema. Kritika ove ustavne odredbe se može zasnovati na tri osnova:

a) Da li je uopšte održiv stav da društvena zajednica isključi nasleđivanje i dobije zaostavštinu lica kome je pružana socijalna „pomoć”?

b) Može li postojati sticanje na osnovu i u vezi činjenice smrti mimo nasleđivanja a da istovremeno nije nijedan pravni osnov stica-

nja inter vivos, odnosno da li je održiva koncepcija sticanja mortis causa mimo nasleđivanja?

c) Ima li smisla ustavna odredba da imovina onog ko nema imovine, pa zbog toga prima socijalnu pomoć, u momentu smrti postane društvena svojina!

Pre svega, član 194. stav 4. ustava SFRJ govori o licu „koje je uživalo socijalnu ili drugu pomoć društvene zajednice”. Ujedno, to je jedina odredba o toj materiji, kako u saveznom tako i u republičkom ustavu. Socijalna pomoć je odavna materija republičkog zakonodavstva. U SR Srbiji ona je regulisana u Zakonu o socijalnoj zaštiti i službi socijalne zaštite od 28. 12. 1966. godine („Službeni glasnik SR Srbije“ br. 53/66. sa izmenama i dopunama u br. 53/68, 25. i 49/71., 4. i 49/72 i 47/73.

Kao što vidimo, i ustav i zakon govore o socijalnoj pomoći. Mi smo napred reč pomoć ponegde stavljali pod navodnik, jer smatramo da se ne radi o pomoći, već o zakonskoj obavezi. Usled toga, termin „pomoć“ nedopušten je, jer pomoć je dobrovoljno davanje iz razloga humanosti, solidarnosti i slično. Analizom pomenutog zakona vidimo da društvena zajednica, odnosno opština, pruža socijalnu „pomoć“ **materijalno neobezbeđenim licima**“ čl. 43), a takvim se smatraju:

a) Lica koja nemaju imovinu ili dovoljno imovine, iz koje ili pomoću koje bi se obezbedila sredstva za izdržavanje;

b) Lica koja su, pored toga što nemaju imovinu u smislu navoda pod a), nesposobna za rad, s tim da zakon tačno određuje ko se smatra nesposobnim za rad. Inače, lice sposobno za rad dužno je da se prihvati bilo kakvog posla;

c) Lica koja ne mogu da obezbede izdržavanje po nekom drugom osnovu. Ovaj osnov može biti dvojak. Nema pravo na dohodak u smislu propisa o socijalnom osiguranju. Drugo, ne može da obezbedi izdržavanje od srodnika ili bračnog druga, bilo što takvih nema ili što nisu sposobni da mu pruže izdržavanje (čl. 31. stav 1).

Iz prednjeg vidimo da društvena zajednica pruža „pomoć“ samo za slučaj **pravne nemogućnosti lica da obezbedi izdržavanje**, tj. uz postojanje sve tri pretpostavke kumulativno, a ne i za slučaj faktičke nemogućnosti (a + b) s tim da ima pravo regresa od dužnog obveznika.

Ovakva obaveza društvene zajednice u skladu je sa opšte prihvaćenim stavom da je obaveza društvene zajednice supsidijarna, tj. da je društvena zajednica dužna da pruži izdržavanje posle svih srodnika i bračnog druga. Ovo pravno načelo, izraženo u članu 33. stav 1. Osnovnog zakona o odnosima roditelja i dece („Službeni list FNRJ“ br. 104/47)²⁴⁾ kaže da „lica na kojima leži obaveza izdržavanja dužna su davati izdržavanje onim redom kojim dolaze na nasleđe“. Kako danas uopšte država odnosno društvena zajednica nasleđuje posle svih srodnika, to obaveza izdržavanja pada na nju posle lica koja su pri-

²⁴⁾ Na osnovu čl. 16. Ust. zakona za sprovođenje ust. amandmana XX do XLI od 30. 6. 1971. godine prestao da važi kao savezni zakon najdoknije 31. decembra 1971. godine

oritetno pozvana na nasleđe. Prema čl. 8. Zakona o nasleđivanju („Službeni list FNRJ“ br. 20/55)²⁵⁾ **zaostavština bez naslednika postaje društvena svojina**, što znači, da je obaveza izdržavanja usklađena sa pravom zakonskog nasleđa, tj. društvena zajednica je krajnji naslednik, pa i supsidijarni obveznik za pružanje izdržavanja. Pomenuti zakon upravo to i potvrđuje.

Pravo na zakonsko nasleđe i obaveza izdržavanja su korelativni, ali ne u apsolutnom, već u relativnom smislu. Naime, **dužnik izdržavanja ulazi u krug zakonskih naslednika**, a sama obaveza izdržavanja ide onim redom kojim pojedina lica dolaze na nasleđe. Dakle, analogno zakonskom naslednom redu imamo zakonski red obveznika izdržavanja. Kažemo da nema apsolutne korelativnosti, jer onaj ko pruža izdržavanje ne mora ujedno biti i zakonski naslednik u konkretnom slučaju. Ovo, stoga, što nisu potrebne iste sposobnosti za pružanje izdržavanja i za zakonsko nasleđe. Za nasleđivanje je sposoban, u načelu, svako ko egzistira, bar kao začetak, a poznato je da izdržavanje mogu da pruže samo poslovno sposobna lica uz druge dopunske uslove. To znači, da će kao zakonski naslednik postati i onaj ko nije sposoban, ili nije mogao, da pruži izdržavanje. Usled toga, može se smatrati normalnim da se dogodi raskorak između naslednika i obveznika izdržavanja. Jer, **korelativnost je koliko relativna, toliko i jednostrana**. Obaveza izdržavanja je uslovljena redom pozivanja na zakonsko nasleđe a ne i obratno, tj. **pravo zakonskog nasleđa nije zavisno od vršenja obaveze izdržavanja**. Zbog toga, ni društvena zajednica ne može steći zaostavštinu umrlog lica, na osnovu toga, što je pružala socijalnu „pomoć“ ostavioču. To je načelo, ponavljamo, opšte prihvaćeno u svim evropskim zemljama a bilo je i u nas nesporno da ove odredbe ustava. Na kraju ovog dela rasmatranja, pošto smo naveli da bi bilo poželjno da odredbe čl. 194. stav 4. ustava što pre nestane, smatramo da treba reći, jer to odgovara duhu i smislu našeg ustava, **da bude izričito u ustavu zapisano da je društvena zajednica dužna pružiti izdržavanje licima koja su materijalno neobezbeđena**, tako da to postane ustavna obaveza a ujedno i garancija sigurnosti građana.

Propis čl. 194. stav 4. saveznog, odnosno 217. stav 4. Ustava SR Srbije, već po onome što nagoveštava, zagovara još jednom konцепцију sticanja mortis causa mimo ili bez nasleđivanja. Ovo nije prvi put da se u našem pravu tako postupa. Pomenimo samo **izdvajanje predmeta domaćinstva iz zaostavštine** (čl. 38. ZN) i njihovo dodeljivanje određenim licima mimo nasleđivanja. Ovakve pravne konstrukcije, govoreći načelno, jesu izraz nemoći redaktora zakona da prihvate neku od određenih konceptacija u dotičnom pitanju pa izlaz nalaze u neodrživoj konstrukciji, bar sa pravnog ako ne i faktičkog rešenja. Ovo, stoga, što se može sticati bilo pravnim poslovima ili osnovima inter vivos bilo pravnim poslovima odnosno osnovima mortis causa. A svako od tih sticanja ima svoj određeni oblik. Tako sticanje mortis causa su sticanje kao naslednik (zakonski ili testamentalni), kao legat i, eventualno, kao izvršenje naloga naloženog nasledniku ili legataru. Međutim, kad ustav kaže da je isključeno nasleđivanje, on zagovara

²⁵⁾ Isto kao pod 24) ali u tač. 26.

nastanak društvene svojine mimo nasleđivanja. To bi morao biti neki drugi osnov, odnosno osnov sticanja inter vivos. A to treba jasno reći. Razumljivo, da ovakvi propisi izazivaju mnogo nejasnosti i smutnje u praksi, pa i u teoriji, i treba poželeti da takvih „propisa“ ne bude. Pitanje nije samo formalne prirode već suštinske, i naša teorija ne može ostati ravnodušna prema takvim jalovim hibridima u našem pravnom sistemu.²⁶⁾

Najzad, propis čl. 194. stav 4. i odgovarajući članovi ustava socijalne republike su apsurdni sami po sebi, odnosno to je pravi contradictio in adjecti. Ovo sa dva razloga:

a) Činjenica da neko lice prima socijalnu „pomoć“ pokazuje da ono nema imovinu, jer u protivnom ne bi primalo ovaku pomoć. Dopustimo još i mogućnost da ima imovinu, jer se uzima da takvih lica nema, ali da je imovina beznačajna i da se sastoji od najnužnijih predmeta domaćinstva. Ne vidimo stoga, razlog da se ustavom reguliše sticanje imovine takvog lica nakon njegove smrti.

b) Ako ono pod a) nije dovoljno, onda dodajmo i činjenicu da svaki čovek „ima“ prvenstveno ili nepričekano pravo da se iz svoje imovine pristojno sahrani. Ovo u nas potvrđuje, ma da ne dovoljno jasno, odredba čl. 33. stav 3. Zakona o nasleđivanju. Zbog toga, ta beznačajna imovina ima se unovčiti radi podmirenja troškova sahrane. Ovde se neće raditi o uobičajenim troškovima sahrane, koje priznaje pomenuti propis, već o minimalnim troškovima sahrane. Ovo je takođe opšte pravilo. Ono pogoda društvenu zajednicu, i u slučaju, kada na osnovu čl. 8. ZN, stiče zaostavštinu bez naslednika. Jer, prisutni smo još jednoj pravnoj konstrukciji, oni se podmiruju iz zaostavštine prioritetno pre bilo kog sukcesora odnosno naslednika u najširem smislu te reći. Ako ova sredstva nisu dovoljna, onda je **društvena zajednica dužna da podmiri nužne troškove sahrane**, po istom onom redu po kome je bila dužna da pruža izdržavanje.

Sa iznetih razloga, ne može se staviti neki ozbiljniji prigovor **pravu ovakvog ostavioca da testamentom raspolaže svojom imovinom**. Jer, postavljeni naslednik bi morao snositi uobičajene troškove sahrane, a to bi, u svakom slučaju, u pogledu ovakvih lica, prelazilo njihove zaostavštine, pa se oni verovatno ne bi ni prihvatali nasleđa ili bi to činili iz razloga humanosti i pjeteta prema umrlome, ali ne i radi sticanja imovine mortis causa, što je redovno posledica nasleđivanja u našem pravu, budući da ne poznaje odgovornost naslednika za dugove ultra vires hereditatis.

Sasvim je drugo pitanje uređivanje izdržavanja na osnovu sporazuma sa opštinom, osnivanje zadužbina i sl. Ali u takvim slučajevima, ne radi se o nasleđivanju, jer je u nas zabranjen ugovor o nasleđivanju, pa se ne može govoriti i o ograničenju nasleđivanja.

²⁶⁾ Ovakvu kritiku učinili smo i u članku „Nasleđivanje predmeta domaćinstva u svetu koncepcije o minimumu egzistencije“ Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu br. VIII za 1969. god.

IV. MESTO I PRIRODA GARANCIJE NASLEĐIVANJA

1. Mesto i karakter garancije

Opšte je prihvaćeno u kapitalističkim zemljama da se pravo nasleđivanja garantuje **zajedno sa garancijom privatne svojine**. To je slučaj sa garancijom ovog prava u svim socijalističkim zemljama. Tako je bilo postupljeno i u ustavu FNRJ iz 1946. godine, jer se u čl. 18. glave četvrte („Društveno-ekonomsko uređenje“) zajemčuje privatna svojina u stavu 1. a pravo nasleđa u stavu 2.

Ustav SFRJ iz 1963. postupa drugčije. On u glavi drugoj o društveno-ekonomskom uređenju reguliše položaj radnika u udruženom radu, kao i sticanje svojine (čl. 22 i 23). Naprotiv, nasleđivanje zajemčuje u glavi III koja nosi naslov: „Sloboda, prava i dužnosti čoveka i građanina“. U okviru te glave u čl. 55. normirano je zajemčenje nasleđivanja. Slično je postupljeno i u novom ustavu. U delu drugom, prvoj glavi (Društveno-ekonomsko uređenje) pod tač. 9. regulišu se „svojinsko-pravni odnosi“, ma da ne svi, kako smo napred istakli. Garancija, nasleđivanja je stavljena u okviru glave treće koja govori o „Slobodama, pravima i dužnostima čoveka i građanina“, dakle, kao i u Ustavu od 1963. godine samo sa novom numeracijom.

Ovakvo podvajanje prava svojine (bilo privatne ili lične) s jedne i prava nasleđivanja, s druge strane, pravda se time, što prva spada u „ona lična i kolektivna prava čoveka i građanina koja su sastavni deo osnovnih društveno-ekonomskih i političkih odnosa“ a pravo nasleđivanja u „ona koja se najbolje izražavaju u ličnosti čoveka i građanina“, odnosno koja „potvrđuju i garantuju mesto i ulogu osnovnog nosioca i stvaraoca socijalističkih društvenih odnosa i političkih akcija“.²⁷⁾

2. Kritika mesta garancije nasleđa

Nemamo ništa protiv prednje podele prava, ali ne vidimo nikakvog razloga ni opravdanja za podvajanje garancije svojine od nasleđivanja. Tvrđnja da je pravo nasleđivanja jedno od prava koja se „najbolje izražavaju u ličnosti čoveka i građanina“ odnosno koja potvrđuju i garantuju mesto i ulogu osnovnog nosioca i stvaraoca socijalističkih društvenih odnosa i političkih akcija, može u punoj meri da se odnosi i na svojinu, posebno i naročito na ličnu svojinu u širem smislu.

Nasleđivanje je po svojoj suštini imovinskopravna ustanova. Naravno, ovde imamo u vidu pojam nasleđivanja u pravnom odnosno pravno-tehničkom smislu. **Nasleđivanje kao pravna ustanova nema drugog smisla, osim sticanja imovine umrlog lica, i to u vezi i na osnovu činjenice smrti.** To je, dakle, jedan građanskopravni ili imovinskopravni osnov sticanja. Otuda njegovo mesto je tesno povezano sa o-

²⁷⁾ Dr Jovan Đorđević: *Ustavno pravo*, Drugo dopunjeno izdanje, Savr. administracija, Beograd, 1970. str. 228—229.

nim koje određuje ovlašćenja građana da **privatno stiču**, tj. da pribavljaju svojinu. To je jedna strana medalje. S druge strane, nasleđivanje je i društveni odnos, i pre svega društveni odnos, ili tačnije društveno-ekonomski odnos, jer određuje odnos ljudi u prisvajanju dobara. Ono što se građanima priznaje kao privatna ili lična svojina, putem nasleđivanja se produžuje i na njihove naslednike. Drugim rečima, kroz nasleđivanje se ogleda i stav našeg socijalističkog društva o posebnom značaju lične svojine u našem pravu. Zbog toga, ustav bi je morao apsolutno zajemčavati, a **takođe i njeno nasleđivanje**. To se je moglo učiniti jednom odredbom u čl. 78. koja bi mogla činiti treći stav. Isto tako, uz svaku garanciju prava svojine, ili načelno moglo je da stoji garantovanje nasleđivanja u granicama zakona, tj. uz odredbu u stavu 3. čl. 194. ustava. Stav 4. čl. 194. ustava bio bi brisan, kako u saveznim tako i u republičkim i pokrajinskim ustavima. Jer, pravo nasleđivanja duboko odudara od drugih prava među koje je svrstano.

Ne možemo, na kraju, mimoći ni tu činjenicu, da ustav u tač. IX Osnovnih načela daje pravac naših stremljenja ka ostvarenju načela komunizma; „Svako prema sposobnostima — svakome prema potrebama”. Razumljivo, da takvo društvo neće imati potrebe da propisuje posebno privatno prisvajanje u vidu bilo koje, pa i lične, svojine, i to prisvajanje kao poseban pravni odnos. Jer, onda kada svako može da zadovolji životne potrebe, u smislu kako smo to napred govorili, nema potrebe da pravo i pravni poredak garantuju privatno prisvajanje kao poseban društveni odnos. Isto tako i nasleđivanje, jer, građanin neće imati potrebe da stiče nasleđivanjem ili nekim drugim posebnim pravnim odnosom, kada mu je obezbeđeno uživanje potrebnih dobara kao građaninu.

DR SLAVKO MARKOVIĆ,
professeur

LA GARANTIE CONSTITUTINNELLE DU DROIT DE SUCCESSION

R é s u m é

L'auteur examine la garantie du droit de succession d'après la nouvelle Constitution de la République socialiste fédérative de Yougoslavie du 21 février 1974. et les constitutions des républiques socialistes et des provinces autonomes et il constate que tous ces actes contiennent la disposition relative à la garantie comme elle est indiquée dans l'article 194 de la Constitution de la RSF de Yougoslavie

Après avoir attiré l'attention sur l'importance de ces dispositions constitutionnelles pour la science du droit familial, l'auteur analyse la naissance de la garantie constitutionnelle du droit de succession. Dans ce sens il constate que le droit de succession était depuis toujours l'objet de la garantie légale, étant donné qu'il est étroitement lié au droit de propriété, et les sociétés de classe ont garanti la propriété, et par son intermédiaire aussi l'institution adéquate de la succession. C'est pourquoi, les systèmes bourgeois n'ont pas garanti par la constitution séparément le droit de succession.

La garantie constitutionnelle distincte du droit de succession a pris naissance comme résultat de la doctrine marxiste-léniniste relative à la société, d'une part, et de l'application de cette doctrine dans la pratique de l'U. R. S. S., d'autre part. En abolissant la propriété privée capitaliste et le droit de successi-

on adéquat, le décret „De l'abolition de la succession” de 1918 et la Constitution de la RSFSR de la même année, garantissent le droit de la propriété personnelle c'est-à-dire de la propriété de travail, donc sa succession de même. En conséquence la bourgeoisie est contrainte de garantir séparément le droit de succession, car dans la pratique sociale il n'est plus considéré comme généralement admis, mais non plus dans le volume intact comme auparavant. Cela a été effectué par la Constitution de Weimar de 1919, qui a garanti la propriété et la succession, mais aussi par la Constitution a été reconnu le droit de l'Etat la participation dans la répartition de l'héritage, par la voie de l'impôt sur les successions. Cette Constitution a exercé une forte influence sur un grand nombre de pays capitalistes.

L'auteur a fait un exposé de la garantie du droit de succession dans les pays socialistes et dans les pays capitalistes, de même il explique le contenu et les limites de cette garantie. A ce sujet il a particulièrement fixé son attention sur le contenu et les limites du droit successoral dans les pays socialistes. Il souligne que l'objet de la succession dans la RSF de Yougoslavie est la propriété personnelle, c'est-à-dire la propriété des citoyens sur les objets destinés à la consommation personnelle et familiale et, de plus, dans des proportions illimitées, de sorte qu'en ce qui concerne ces biens la garantie constitutionnelle est entière et absolue. Quant aux restes de la propriété privée, qui est permise pour les agriculteurs, les artisans les activités de service et analogues, la succession est permise dans les limites du maximum. En effet, nul ne peut en vertu de la succession acquérir la propriété des biens immeubles et des moyens de travail dont la quantité excède celle qui es fixée par la Constitution ou par la loi (article 194, troisième alinéa, de la Constitution de la RSF de Yougoslavie). Cela ne signifie pas que l'excédent ne peut pas faire l'objet de la succession. Au contraire, il peut faire l'objet de la succession, mais, comme le dit la Constitution, il ne peut pas être „conservé dans la propriété”. Un tel héritier est obligé de déclarer l'acquisition à l'organe communal compétent et de se prononcer au sujet des biens qu'il conserve dans les limites du maximum. Il a droit pour l'excédent prélevé à la compensation conformément aux prescriptions sur l'expropriation, ce qui est la compensation équitable. C'est pourquoi, considéré du point de vue purement patrimonial, dans ce cas il n'y a pas de limitation de la succession.

Dans l'article 194, quatrième alinéa, de la Constitution de la RSF de Yougoslavie est prévue la possibilité d'exclure de la succession une personne qui bénéficiait d'une assistance sociale ou de toute autre forme d'aide de la communauté sociale. L'auteur critique cette disposition, et il considère que la communauté sociale „n'aide” pas les personnes qui ne sont pas matériellement assurées, mais elle les entretient en vertu de la règle de droit selon laquelle l'obligation alimentaire incombe aux personnes qui sont appelées à la succession dans l'ordre d'après lequel elles sont appelées à la succession (article 33, premier alinéa, de la Loi fondamentale sur les rapports entre les parents et les enfants). C'est pourquoi l'auteur considère que ce n'est absolument pas une „aide sociale” mais une obligation, en conséquence il faudrait insérer cette obligation dans la Nouvelle Constitution. La communauté sociale ne peut pas avoir le droit sur les biens de la personne entretenu, qui sont certainement insignifiants, car les capacités pour l'entretien et la succession sont inégales. Un parent ou le conjoint ne doivent pas être capables d'assurer l'entretien, mais ils peuvent avoir les capacités requises pour la succession, par consequent c'est à eux que l'héritage appartiendra, et non point à la communauté sociale, qui a assuré l'entretien.

Enfin, l'auteur critique la méthode selon laquelle est placée dans le texte constitutionnel la garantie du droit de succession. En effet, dans le titre premier, de la deuxième partie, „L'organisation socio-économique” est garantie la propriété personnelle et l'autre propriété, tandis que la garantie du droit de succession se trouve dans le titre „Des libertés des droits et des devoirs de l'homme et du citoyen”. On considère qu'il faut garantir la succession de la propriété personnelle dans l'article 78, c'est-à-dire dans un nouvel alinéa, et qu'il faudrait garantir également la succession des restes de la propriété privée parallèlement avec leu reconnaissance. Car, le droit de succession est une institution de droit patrimonial étroitement liée avec le droit de propriété, par conséquent ils doivent être placés ensemble.

